

УДК 316.612

Бадражан А. Г.,*Рівненський інститут слов'язнознавства Київського славистичного університету, м. Рівне, Україна*

РЕЛІГІЙНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСНОВА ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДІ

Стаття присвячена актуальній проблемі духовно-морального виховання молоді. Проаналізовано поняття “духовність” і “релігійність” з філософської, психологічної та релігійної точок зору, представлені результати проведеного опитування студентів ВНЗ.

Ключові слова: *духовність, релігійність, релігійний рівень особистості, духовно-моральний розвиток молоді.*

Бадражан А.Г. Религиозность личности как основа духовно-морального развития молодежи

Статья посвящена актуальной проблеме духовно-морального воспитания молодежи. Проанализированы понятия “духовность” и “религиозность” с философской, психологической, религиозной точек зрения; представлены результаты проведенного опроса студентов ВНЗ.

Ключевые слова: *духовность, религиозность, религиозный уровень личности, духовно-моральное развитие молодежи.*

Badrazhan A.G. The Religiousness of Personality as a Basis of Young People Spiritually and Moral Development

This article is devoted to the urgent problem of the spiritual and moral education of youth. The notions “spirituality” and “religiousness” were analyzed from philosophical, psychological and religious points of view, the university students were interviewed and the results are presented.

Key words: *spirituality, religiousness, religious level of personality, spiritual and moral development of youth.*

Проблема духовно-морального виховання молоді в сучасній Україні життєво важлива в зв'язку зі зростанням деградаційних тенденцій у формуванні молодого покоління (вседозволеність, розбещеність, негативна зміна цінностей та пріоритетів, неповага

до батьків та педагогів, відсутність будь-яких позитивних авторитетів, адиктивна поведінка, зростання злочинності, часті психічні порушення тощо), що пов'язане з величезним впливом не найкращих зразків європейської культури. Тому важливо досліджувати дану проблему, шукати можливості впливу на молоде покоління, особливо на його духовно-моральний розвиток як такий, що суттєво змінює свідомість молодшої людини.

Найбільш часто в науковій літературі поняття “духовність” розкривається в протиставленні з фізичною сутністю людини. Фундаментальним поняттям релігії, філософії та психології є “душа”. В античності поняття “дух” (пневма), “душа” (псіхе) відігравали ключову роль у філософії Платона та неоплатонізмі. В релігійній філософії середніх віків, яка була синтезом біблійних істин та аристотелівських або неоплатонівських концепцій, поняття “дух” і “душа” детальну розроблялися та осмислювалися. Інтерпретація духовного в цій філософії збігається з її інтерпретацією в теології, набуваючи лише раціональних форм.

У філософії Нового часу дається раціональне пояснення душі та духу людини як прояву мислення, розуму, свідомості. Вислів Р. Декарта “Я мислю, отже – існую”, став точкою відліку в розумінні природи людини, її духовної сфери. І. Кант головним суб'єктом і носієм духовності вважає саму людину, яка абсолютно вільно орієнтується лише на категоричний моральний імператив.

У психології науковці висвітлюють поняття “духовність” із різних точок зору: матеріалістичної та релігійної. Так, щодо першої точки зору, то найбільш яскраво її представляє аксіологічний підхід, у якому духовність розглядається в контексті проблеми особистісних цінностей та життєвих пріоритетів. А. Маслоу відносить їх до числа “буттєвих” цінностей, які не можуть бути зведені до духовних цінностей, але проявляються в них.

На думку В.І. Слободчикова, духовність надає сенсу життю окремої людини, в ній людина знаходить відповіді на запитання, навіщо живе, яке її призначення в житті, що є добро та зло, істина й омана, прекрасне та потворне. Як спосіб, як образ буття в цілому духовність відкриває людині доступ до любові, совісті, почуття обов'язку, до мистецтва та художньої краси, лише вона може вказати людині, що є головне та найважливіше в її житті.

В.В. Знаков, пояснюючи духовність, акцентує на активності суб'єкта, вважає, що духовність суб'єкта – результат прилучен-

ня його до загальнолюдських цінностей, духовної культури. Д.А. Леонтьєв пропонує розглядати духовність як вищий рівень людської саморегуляції, що притаманний зрілій особистості. Н.В. Мар’ясова пояснює духовність як принцип саморозвитку та самореалізації людини, звернення до вищих цінностей. На думку Н.А. Буравльової [1], духовність у сучасній психології визначається як сутнісна риса людини, що визначає її буття. Духовність – це стійке за суттю, рухливо-динамічне за характером ідеально-змістовне утворення, здатне справляти в людині особистісні ефекти та преображення.

Далі наведемо приклади поглядів більш релігійного спрямування. Так, наприклад, В. Франкл увів у психологію уявлення про духовність як одне з базових “екзистенціалів” людського буття, поєднуючи її з іншими аспектами життя людини. Він говорив про три виміри, або рівні, людини, які відповідають різним етапам еволюції. Перший рівень – біологічний, тілесний; ним обмежується існування рослинного світу. Наступний рівень – психологічний, душевний. Третій – духовний, або ноетичний, рівень, який В. Франкл пов’язував перш за все з орієнтацією на смисли та стверджував, що людина інтегрує всі три рівні функціонування.

На думку Н.М. Савелюка [6], важливим виміром духовності є релігійність, вивчення якої дає змогу зрозуміти закономірності становлення духовності. Він наводить ідеї сучасних українських науковців, які досліджували феномен релігійності. Так, наприклад, М. Боришевський вважає, що віра в Бога належить до системи ціннісних орієнтацій, і якщо вони тісно пов’язані з християнською мораллю, то мотивують духовне самовдосконалення особистості, але при цьому однозначної кореляції духовності з будь-якими релігійними ціннісними орієнтаціями немає.

М. Савчин також вважає, що саме життя з вірою у Бога призводить до зростання духовного потенціалу, який розглядається як рівень прийняття, переживання та осмислення особистістю “внутрішньої людини” та реальних духовних цінностей (любові, віри, надії).

Загалом праці згаданих, а також деяких інших українських науковців (О.Войнівської, Н.Володарської, О.Климишин, О.Колісника, О.Любченко, І.Пахомова, О.Предко), доводять, що віра в Бога є потужним чинником профілактики та подолання системної духовної кризи молоді. М.Мельник [2] розглядає духо-

вність у різних аспектах, один із яких – релігійний. Так, автор відзначає, що з релігійного погляду духовність – це внутрішнє життя людини, яке поєднане з абсолютною дійсністю. Тоді духовність є рівнозначною або ж має багато спільного з релігійністю як відображення певної релігії в свідомості людини. Духовність у християнському аспекті набуває різноманітних форм. Вона пов'язана переважно з поняттям побожності. На думку М.Мельника, суто християнська духовність – це зв'язок людини-християнина зі Святим Духом. Отже, духовність (релігійність) – це ознака внутрішнього світу людини, пов'язана з релігійною вірою.

Таким чином, представлені погляди філософів та психологів на поняття “духовність” свідчать, що вона розглядається як у контексті релігійному, так і в контексті інтелігентності й порядності, вищих моральних цінностей, принципів саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації особистості.

Що стосується психологічного дослідження духовності, то, на нашу думку, корисним є психологічне розуміння цього феномену О. І. Предко [3], який бачить духовність як стійкий психічний стан особистості. На його думку, найбільш значущими його компонентами є релігійне світорозуміння, релігійне світовідчуття, релігійне світоставлення. Релігійність (духовність) особистості можна визначити, використовуючи якісні й кількісні емпіричні показники, зокрема, її ступінь, рівень, стан, динаміку та характер, які визначаються за критеріями, щодо яких у науковій літературі немає однозначної думки. На думку одних дослідників, для фіксації релігійності достатньо вивчення релігійної поведінки, інші основну увагу зосереджують на ставленні людини до релігії. Слід погодитися з тим, що дослідження релігійності повинні бути цілісними й системними, враховувати як психологічні, так і соціальні чинники (вік, стать, соціальний статус, віковий період розвитку та ін.). Так, наприклад, Ю. Макселон [5] виокремлює такі етапи релігійного розвитку особистості: немовлята (0-1 рік життя поза материнським лоном); період раннього дитинства (1–3 років); дошкільний період (3-7 років); молодший шкільний вік (7–11/12 років); середній шкільний вік, підлітковий (11/12 – 14/15 років); старший шкільний вік (рання молодість – 14/15-18/19 років); молодість (до 23/25 року життя); рання дорослість (зріла молодість – до 40 років); середній вік (середня зрілість – 40 – 60/65 років); старість (пізня зрілість – після 65 років).

Що стосується періоду від 14/15 – 40 років, який найбільше нас цікавить, то Ю. Макселон дає йому таку характеристику. В старшому шкільному віці (рання молодість – 14/15-18/19 років) у дітей починає формуватися ставлення до релігії: для юнаків Бог є Богом-Творцем, а для дівчат – Любовю; може виникати бунт проти Бога через несформованість власної ідентичності, а також – релігійних переконань. Для періоду молодості (до 23 – 25 року життя), на думку Ю. Макселона, характерною є складність психічних та релігійних почуттів, а через зміну соціальної ситуації з’являється прагнення до релігії, яка відкривала б сенс життя. Для періоду ранньої дорослості (зріла молодість – до 40 років) характерна найменша релігійна активність переважно через відсутність часу на релігійне життя; відродження релігійності у частини молоді через кризу середнього віку, пов’язану з усвідомленням власної обмеженості.

Метою нашого дослідження було з’ясування рівня релігійності особистості студентів ВНЗ, для чого розроблено анкету з 18 питань, пов’язаних із типовими проявами духовної діяльності (читання Біблії, релігійної літератури, відвідування Церкви, участь у звершенні богослужінь, церковних обрядів, молитва, досвід переживання присутності Бога, ідеали та ін.). Опитування було проведено в січні 2011 р. на базі Приватного вищого навчального закладу “Рівненський інститут слов’янознавства”. Загальна кількість опитаних студентів становить 491, з них 318 – дівчата та 173 – хлопці. Вік обстежуваних – від 16 до 38 років.

Загальний кількісний аналіз отриманих результатів щодо рівня релігійності студентів показав, що 23% мають низький рівень, 59% – середній, 18% – високий рівень.

Для кращої інтерпретації результатів опитування було проведено додатковий аналіз вікових та гендерних відмінностей релігійності в групах студентів із її низьким, середнім та високим рівнями (Рис. 1, 2, 3).

Аналізуючи дані всіх вікових груп (рис.1), слід відзначити, що низький рівень релігійності переважає у хлопців. Можливо, це пов’язано з тим, що хлопці менш емоційні, більш раціональні, їм важче повірити у надприродне. Низький рівень релігійності особистості характеризується релігійною неосвіченістю, пасивністю в пізнанні духовних істин, у саморозвитку, релігія зводиться до виконання обрядів, сенс яких не усвідомлюється особистістю.

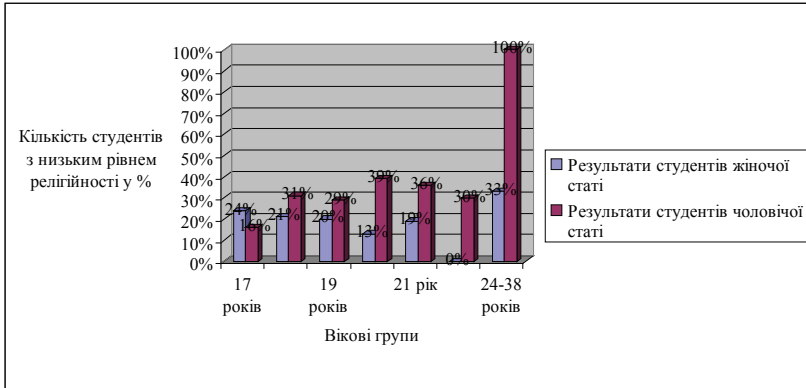

Рис. 1. Порівняльний аналіз вікових та гендерних відмінностей релігійності у студентів із її низьким рівнем

Порівнюючи показники тільки хлопців, не можна виявити якоїсь тенденції, адже показники коливаються від 16% до 100%. У дівчат так само не помічається великої різниці між показниками, що пов'язані з віком опитуваних, і відсоток коливається від 0% до 33%. Серед представлених на рис.1 вікових груп студентів найбільш цікаві гендерні відмінності низької релігійності спостерігаються в групі студентів віком 22 роки: хлопці – 30%, дівчата – 0%.

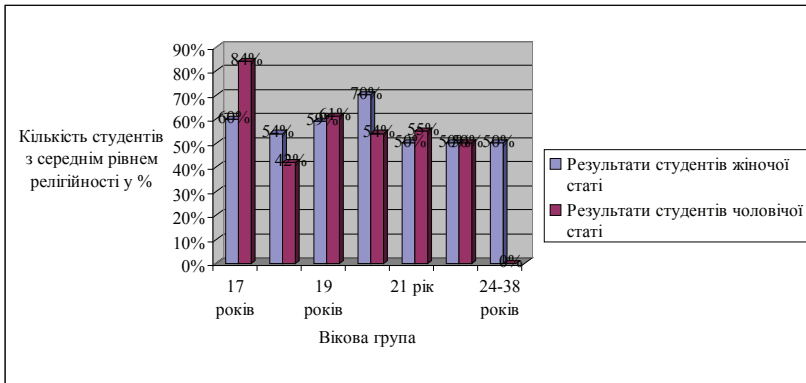

Рис. 2. Порівняльний аналіз вікових та гендерних відмінностей релігійності у студентів із її середнім рівнем

Середній рівень релігійності особистості виявлено в більшості опитаних студентів (59%). Така релігійність притаманна людям, які сприймають віру через призму традицій, обрядовості, достеменно їх виконують, до кінця не розуміючи змісту виконуваних дій і не переживаючи глибоко внутрішніх змін свідомості.

Порівняння результатів лише хлопців показує, що кількість студентів із середнім рівнем релігійності коливається від 0% до 84% (хлопці віком 17 років) залежно від віку опитуваних. У дівчат результати подібні – від 42% до 70% (дівчата віком 20 років).

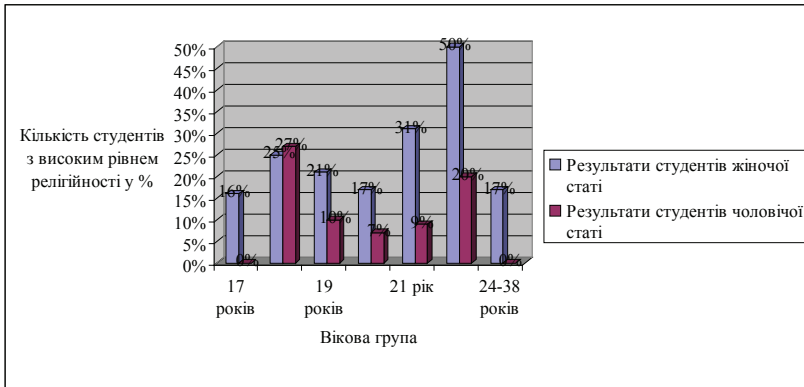

Рис. 3. Порівняльний аналіз вікових та гендерних відмінностей релігійності у студентів із її високим рівнем

Представлені результати (рис. 3) свідчать, що високий рівень релігійності виявлено в більшій кількості дівчат, ніж у хлопців усіх вікових груп, крім групи 20-річних. Можливо, це пов'язано з тим, що дівчата більш схильні до глибоких переживань духовності. Високий рівень релігійності характерний для особистостей, які постійно самовдосконалюються, прагнуть духовності, переживають живі стосунки з Богом, його присутність, відвідують Церкву за власним бажанням, практикують молитву та ін. Прикро, що в загальній вибірці опитаних студентів ті, хто має високий рівень релігійності (духовності), становлять тільки 18%.

Аналізуючи результати хлопців різного віку, можна помітити, що, починаючи з 18-річного віку, кількість студентів, які мають високий рівень релігійності, постійно знижується (з 27% до 0%).

У дівчат із різних вікових груп – різні показники, найбільша кількість (50%) опитаних дівчат має високу релігійність у віковій групі 22-річних. Найнижчий показник – у дівчат 17 років – 16%, але він значно вищий, ніж у хлопців цього ж віку (0%).

Висновки з дослідження й перспективи подальших пошуків у даному напрямку. Провівши теоретичне та емпіричне дослідження проблеми духовно-морального виховання молоді, можна зробити наступні висновки:

- проблема духовно-морального або релігійного виховання молоді в сучасній Україні є досить важливою та мало дослідженою;
- результати проведеного опитування свідчать, що серед студентів без урахування віку та гендеру переважає середній рівень релігійності особистості (59%). Високий рівень релігійності притаманний більше дівчатам (15%), ніж хлопцям (3%). Переважання середнього рівня релігійності у представників студентської молоді характеризує їх релігійність (духовність) як обрядову, а не глибоко внутрішню, яка є основою формування високодуховної та моральної особистості. Цей факт яскраво свідчить про необхідність пошуку саме психологічних шляхів активізації духовно-морально-го розвитку української молоді.

Список використаної літератури та джерел:

1. Буравлева Н.А. Понятие “духовность” в современной психологии. / Н.А. Буравлева. // Вестник Томского государственного педагогического университета. – Серия: Выпуск №12. – С. 189-193.
2. Мельник М. Українська релігійна творчість та духовність у Польщі. / М. Мельник. // Християнська духовність в українському національному контексті у Польщі. *Ucrainica Polonica: Збірник наукових праць.* – 2008. – № 2. – С. 143-145.
3. Предко О. І. Психологія релігії: Підручник. / О.І. Предко. – К.: Академвидав, 2008. – 344 с.
4. Психологія. З викладом основ психології релігії / Під ред. о. Юзефа Макселона. Пер. з пол. Т. Чорновіл. – Львів: Свічадо, 1998. – 320 с.
5. Савелюк Н.М. Релігійність як складова духовності особистості. / Н.М. Савелюк. // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Серія “Проблеми загальної та педагогічної психології”. – Т. XIII. – Ч. 4. – К., 2011. – С. 318-325.
6. Харсеева А. В. Интерпретации понятия “духовность” в философии. / А.В. Харсеева // Теория и практика общественного развития. // Общество: вчера, сегодня, завтра. – №2. – 2006.